

CZU: 374 + 37.01/03

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.5779502>

CONSIDERAȚII TEORETICE PRIVIND CONCEPTUALIZAREA EDUCAȚIEI NONFORMALE

Ludmila BOTNAR

Universitatea de Stat din Tiraspol

În articol este abordat un domeniu tot mai cercetat, dar și mai solicitat în ultimul timp, cel al educației nonformale, analizat în baza studiilor de specialitate. Odată cu globalizarea și cu dezvoltarea erei cunoașterii, a informației, cercetările de ordin teoretic și practic vin să dezvolte perspective conceptuale, cu deschideri practice în diferite contexte, inclusiv în cel al Republicii Moldova, unde statutul educației nonformale este în curs de clarificare și de oficializare. Autoarea realizează o analiză multiaspectuală a educației nonformale, evidențiind rolul acesteia în opoziție cu educația formală.

Cuvinte-cheie: *educație nonformală, educație formală, conceptualizare, definiții, concept, context internațional, beneficiar.*

THEORETICAL CONSIDERATIONS REGARDING THE CONCEPTUALISATION OF NON-FORMAL EDUCATION

The article addresses a field that becomes increasingly more researched and more demanded, that of non-formal education, which is analysed based on specialised studies. With the globalisation and development of the era of knowledge and information, the theoretical and practical research contributes to the development of conceptual perspectives, with practical approaches in different contexts, including that of the Republic of Moldova, where the status of non-formal education is being clarified and formalised. The author conducts a multi-aspectual analysis of non-formal education, highlighting its role in opposition to formal education.

Keywords: *non-formal education, formal education, conceptualisation, definitions, concept, international context, beneficiary.*

Introducere

Schimbările social-economice, globalizarea resimțită inclusiv la nivelul diferitor culturi naționale, dar, cel mai recent, „resetarea” activităților din întreaga lume în contextul pandemic, depășesc puterea de adaptare a sistemelor de învățământ la provocările lumii moderne. Astfel, tot mai mult se pune accent pe educația non-formală, un fenomen internațional profund, dar cu cercetări vagi în domeniu, neconceptualizat la nivel național și valorificat insuficient. În acest context, cercetarea de către noi a domeniului dat, prin abordare investigativă, pornită de la necesități practice specifice, o considerăm oportună și relevantă. Or, experiența pe care o deținem, inclusiv în domeniul practic, al managementului unei instituții de educație nonformală – ARTICO (<http://artico.md/>), recunoscută la nivel național și internațional, ne permite să generalizăm mai multe aspecte ale educației non-formale în această zonă europeană, dar și să venim cu unele precizări conceptuale la acest subiect, ca, pe viitor, în baza lor, să putem eficientiza și spori impactul la nivel individual și sociocomunitar.

Definiții și deschideri conceptuale internaționale

Studiul nostru se bazează pe analiza literaturii de specialitate din perspectiva definițiilor și a determinărilor conceptuale referitoare la educația nonformală, în opoziție/completare/extindere a educației formale. Pentru cercetarea conceptului de educație nonformală, sunt examinate diverse definiții, obiective și perspective, care au fost elaborate și dezvoltate în legătură cu acest concept. Cu toate acestea, nu putem să eludăm faptul că există o serie de confuzii ce țin de conceptualizarea educației nonformale, din cauza diferitelor utilizări ale termenului în sine și a lipsei de claritate cu privire la natura exactă a conceptului. Problema se agravează și mai mult atunci când, analizând literatura internațională de specialitate, pot fi găsiți mulți termeni diferiți referindu-se la contexte și oportunități de învățare în afara clasei – programe „after school”, educație extrașcolară, activități extracurriculare, activități organizate sau contexte informale structurate. În Germania se vorbește frecvent despre contexte de învățare nonformală, activități extracurriculare axate pe programul școlar, educație extrașcolară sau educație pe tot parcursul zilei.

În regiunea Asia-Pacific, termenul „educație nonformală” este utilizat pentru a face referire la mai multe concepte interrelaționate, inclusiv la educația adulților, educația continuă, educația pe tot parcursul vieții,

educația recurentă și educația comunitară. În Bangladesh, termenul „educație nonformală” este utilizat pentru educația suplimentară, care oferă a doua șansă pentru tineri și adulți, iar termenul „educație pentru adulți” – pentru programele de alfabetizare și de postalfabetizare a adulților. În Noua Zeelandă, Grupul Operativ pentru învățarea pe tot parcursul vieții a definit „educația nonformală” ca fiind prezentă într-o varietate de contexte, aceasta diferind de învățarea informală prin faptul că este inițiată de membrii comunității care percep o nevoie de învățare [1, p.213-215].

Definiția de bază pentru conceptul de educație nonformală a fost cea propusă de cercetătorii Ph.Coombs și M.Ahmed ca fiind „orice activitate educațională organizată în afara sistemului formal stabilit – fie că funcționează separat, fie ca o caracteristică importantă a unei activități mai ample, care este destinată să servească beneficiarilor identificați și obiectivelor de învățare” [2, p.10-11]. Un an mai târziu, Ph.Coombs și colaboratorii săi au simplificat această definiție menționând: „Pur și simplu orice activitate organizată cu scopuri educaționale, desfășurată în afara cadrului sistemului educațional formal așa cum există astăzi” [3, p.233]. Alții au efectuat acest proces de simplificare până când educația nonformală a devenit pur și simplu „învățare organizată în afara școlilor tradiționale și a curriculumului universitar” [apud 4, p.78]. Educația nonformală a constat în programe de formare în afara sistemului educațional formal sau aici erau incluse cursurile organizate care au loc în afara școlii. Harbison considera că educația nonformală „este cel mai bine definită ca abilitate și acumulare de cunoștințe care are loc în afara sistemului de școlarizare formal” [apud 4, p.78]. Adishesiah a definit educația nonformală ca „o asigurare organizată a oportunităților de învățare în afara sistemului educațional formal, pe întreaga durată a vieții unei persoane și este programată pentru a răspunde unei nevoi specifice, profesionale, de sănătate, bunăstare, civice, politice sau pentru autorealizare” [apud 4, p.79]. Însă definiția „în afară de formal” nu se potrivește în fiecare caz și a fost deseori adaptată, de obicei în mică măsură. Labelle a descris educația nonformală ca fiind „activități organizate sistematice în afara școlii, concepute pentru a oferi experiențe de învățare pentru populațiile selecte” [apud 4, p.79]. Dore, vorbind despre „noua ortodoxie a educației internaționale numite nonformale”, a extins acest concept menționând că aici pot fi incluse toate activitățile de predare și învățare deliberată, conștientă și organizată în afara școlilor. De aceeași manieră, UNESCO definea educația nonformală ca fiind constituită din „orice activități educaționale organizate și susținute, care nu corespund exact cu ceea ce numim educație formală. Aceasta poate fi realizată în cadrul sau în afara instituțiilor de educație și se adresează persoanelor de toate vârstele. Educația nonformală nu urmează un sistem ierarhizat și poate fi diferit ca durată, fără a implica în mod obligatoriu certificarea rezultatelor învățării” [5]. Th.Ardouin definește educația nonformală ca pe o „inginerie a dezvoltării”, incluzând următoarele elemente-cheie: definirea obiectivelor și schițarea unor finalități, axarea pe cursant și interesele sale, estimarea mediului și actorilor, abordarea interactivă și continuă, interacțiunea cu spectrul politic, organizare și funcționalitate, deschidere socială și culturală [6, p.67-68].

Astfel, putem conchide că, deși există o diversitate în ceea ce privește definițiile educației nonformale, educația nonformală este considerată o educație organizată, sistematică și planificată, în mod deliberat, pentru a îndeplini anumite scopuri pentru anumiți participanți, indiferent dacă aceștia sunt adulți sau copii.

Reiesind din aceste caracteristici, în *Cadrul de referință al educației extrașcolare (nonformale) din Republica Moldova* sunt evidențiate trei concepte ale educației nonformale [7, p.25], pe care le vom analiza în continuare:

1. *Educația nonformală are funcția de recuperare a „lacunelor” educației formale* – toate activitățile și programele care sunt bazate pe o intenție pedagogică de facilitare a proceselor de învățare și asigurare a succesului școlar concentrate în mod restrâns asupra conținuturilor curriculare academice, cum ar fi matematica și limba maternă (de ex., programele *Școala de după școală*, orele de meditații, atât în sala de clasă, cât și în mod privat).

2. *Educația nonformală are funcția de complementare sau extindere a educației formale* – toate activitățile sau programele care sunt bazate pe o intenție pedagogică și organizate, care nu sunt (complet) acoperite de programa școlară și care au ca scop promovarea realizărilor academice, culturale sau, în general, pentru a acumula capital cultural în sens mai larg. Aici intră activități ce se concentrează pe conținuturi care extind sau depășesc programa academică (cum ar fi dansul, drama, gătitul, sporturile la modă etc.). Obiectivele programelor sunt promovarea realizărilor academice, a succesului școlar și a educației într-un sens amplu, holistic (activități extradidactice, extracurriculare, opționale sau facultative, cercuri pe discipline, interdisciplinare sau tematice, concursuri școlare, olimpiade, competiții, excursii etc.).

3. *Educația nonformală are funcții specifice și finalități proprii*, conform intereselor, aptitudinilor și necesităților beneficiarului, comunității. Activități bazate mai mult pe principiul participării și motivării beneficiarilor (formarea artistică, sportivă, antreprenorială, procesul de alfabetizare, formarea pre-profesională în afara instituției de învățământ, diferite programe de dezvoltare comunitară ori subsumate noilor educații, cercuri, cluburi, echipe, studiouri, grupuri de interese etc.).

Educația nonformală a fost conceptualizată de cercetătorii străini în funcție de trei perspective. Aceste trei perspective sunt: educație nonformală ca sistem, educație nonformală ca proces și educație nonformală drept cadru. Acestea sunt examinate mai jos pentru a extinde perspectivele privind conceptul general de educație nonformală.

a) *Educație nonformală ca sistem*

Prima perspectivă este educația nonformală ca sistem. Întrucât apariția educației nonformale a fost adesea asociată cu depășirea problemelor din cadrul sistemului educațional formal, educația nonformală a fost explicată ca un sistem având o anumită conexiune cu sistemul de educație formală. Potrivit lui Khawaja și Brennan [8, p.78], abordarea este de valoare, deoarece oferă o înțelegere a noului sistem de educație nonformală și a caracteristicilor speciale ale acestuia.

Fordham a comparat educația nonformală cu sistemul formal, folosind cinci teme, iar o reprezentare schematică a ipotezelor sale este reprodusă mai jos [9, p.152].

Tabel

Compararea educației formale și nonformale, de Fordham

Educația formală	Educația nonformală
Scop	
Pe termen lung și per general Bazată pe legitimație	Pe termen scurt și specific Nefiind bazată pe legitimație
Timp	
Ciclu lung Pregătire preliminară Cu program full-time (normă întreagă)	Ciclu scurt Recurent Cu fracțiuni de normă
Conținut	
Centrat pe informații și standardizat academic Beneficiarii determinați de cerințele de admitere	Centrat pe rezultate și individualizat Caracter practic Cerințe de intrare determinate de beneficiari
Sistem de distribuție	
Pe bază de instituție Izolată (de mediul socioeconomic și de acțiunea socială) Structurată în mod rigid Centrată pe profesor Utilizare intensivă a resurselor	Bazat pe mediu În colaborare cu mediul socioeconomic Structurată, flexibilă Centrată pe beneficiar Economisirea resurselor
Control	
Extern Ierarhic	Autonom Democratic

Descrierea lui Fordham a scos în evidență diferențele dintre educația formală și cea nonformală ca sisteme. Fordham susține că educația nonformală este opusul direct al sistemului formal. Cei care sunt deja familiarizați cu sistemul formal pot înțelege mai bine educația nonformală prin această comparație. Cu toate acestea,

odată cu reforma învățământului formal, este nevoie și de alte accente, pentru o mai bună înțelegere a educației nonformale.

b) Educația nonformală ca proces

A doua perspectivă este cea a educației nonformale ca proces. Conceptul de educație nonformală ca proces se concentrează pe învățare ca și componentă centrală. P.H. Coombs și M.Ahmed [3, p.232] sugerează că punctul de vedere centrat pe beneficiar al educației subliniază importanța începerii analizei cu participanții și cu nevoile acestora înainte de a lua în considerare mijloace alternative de a răspunde acestor nevoi. Importanța educației nonformale ca proces este susținută de mai mulți cercetători, care prin accent pe participare și control (Fagan, 1969; Freire, 1972; Thompson, 1981; Gelphi, 1985). Participarea, așa cum este descrisă de Bagnall, „este un continuum care funcționează de la simpla prezență la o activitate – la controlul deplin al învățării prin mai multe etape de implicare activă. Prezența fizică a beneficiarului nu asigură neapărat și participarea la activitate/program. Interesele beneficiarilor nu sunt neapărat luate în considerare, fiind integrați cu alți beneficiari sau cu facilitatorul într-un program de educație nonformală. Implicarea, independența, motivația dictează gradul de control al beneficiarilor asupra conținutului, scopului, obiectivelor și rezultatelor programului de educație nonformală. Prin trecerea de la dependență la independență, motivarea este percepută ca un element fundamental în educația nonformală care generează capacități de autoînvățare și de autorealizare” [10, p.38-40]. Pentru a realiza controlul, participanții trebuie să se implice și să influențeze procesul de luare a deciziilor și de planificare a programelor. Educația nonformală ca proces subliniază participarea activă a beneficiarilor în procesul de luare a deciziilor și de planificare a programelor lor de educație nonformală.

c) Educația nonformală drept cadru

Această perspectivă subliniază importanța unui climat informal în activitățile de educație nonformală. Programele de educație nonformală se desfășoară adesea în medii formale, cum ar fi sălile de clasă. Problema nu constă atât de mult în facilități (cum ar fi mobilierul inadecvat), dar se pune accent pe mai multă libertate, deschidere și flexibilitate în procesul de învățare. De exemplu, multe persoane care desfășoară activități de educație nonformală au doar experiență de lucru în medii de educație formală și mai puțină experiență și înțelegerea proceselor și metodelor de educație nonformală. Profesorii din sistemul formal sunt adesea percepuți ca fiind nepotriviți ca profesori de educație nonformală, deoarece sunt instruiți să predea copiilor și nu sunt echipați să predea adulților. Prin urmare, este necesară o formare specială, pentru a le permite să fie mai bine adaptați la condițiile de învățare nonformală și să poată dezvolta educația nonformală, răspunzând cât mai adecvat cerințelor și nevoilor beneficiarilor.

Un cadru flexibil și mai puțin structurat în domeniul educației nonformale poate permite utilizarea proceselor, metodelor, strategiilor și tehnicilor de învățare tradiționale sau indigene. Întrebarea formulată de Khawaja și Brennan „Dacă se dorește ca educația nonformală să fie mai puțin formală, ce structuri, strategii de predare, învățare și sprijin administrativ trebuie să fie descoperite, redescoperite, adaptate sau dezvoltate pentru a facilita un cadru mai puțin formal de educație nonformală?” [8, p.12] rămâne deschisă spre cercetare și contextualizare pragmatică.

Concluzii și perspective

În finalul acestei analize a definițiilor conceptului de educație nonformală, conchidem asupra diversității abordărilor, pe de o parte, dar și asupra relevanței opoziției *educație formală – educație nonformală*. De asemenea, subliniem utilitatea perspectivelor trecute în revistă și interpretate după mai multe criterii, atât pentru teoreticieni, cât și pentru practicieni. O etapă următoare pentru preocupările noastre de cercetare se va axa pe analiza studiilor din Republica Moldova, inclusiv a tezelelor de doctorat, dar și pe evidențierea bunelor practici locale, naționale, internaționale, care aduc plusvaloare domeniului educației nonformale centrate pe nevoile și interesele beneficiarului, prin impact sesizat la diferite niveluri. Un studiu de caz, abordat holistic, în baza experienței de educație nonformală a Centrului de copii și tineret ARTICO din Chișinău, se află în curs de elaborare și de analiză multiaspectuală.

Referințe:

1. WELLING, J. PLANNING, A. Major Programme of Continuing Education. In: *Continuing Education in Asia and the Pacific*. Bangkok: UNESCO Bulletin, 1967, no.28.
2. COOMBS, P.H. and AHMED, M. *New Paths to Learning for Rural Children*. New York: International Centre for Educational Development, 1973.

3. COOMBS, P.H., AHMED, M. *Attacking Rural Poverty. How Nonformal Education Can Help*. Baltimore: The John Hopkins University Press, 1974.
4. ROGERS, A. *Non-Formal Education: Flexible Schooling Or Participatory Education?* CERC Studies Comparative Education Researche Centres University of Hong Kong, Kluwer Academic Publisher, 2005. ISBN 978-981-10-6741-9
5. Conform ISCED – International Standard Classification of Education:
http://www.unesco.org/education/information/nfsunesco/doc/iscsed_1997.htm, [Accesat: 2.12. 2020].
6. ARDOUIN, T. Education nonformelle et apprentissages tout au long de la vie. In: *Education permanente*, 2014, no.199.
7. Cadrul de referință al educației extrașcolare (nonformale) din Republica Moldova. /Proiect/. MECC. Chișinău, 2020. Disponibil: http://particip.gov.md/public/documente/137/ro_7714_Cadrul-de-refrinta-al-educației-extrascolareProiect2020VI.Gutu.pdf
8. KHAWAJA, S. and BRENNAN, B. *Non-Formal Education: Myth or Panacea for Pakistan*. Islamabad: Pictoria Printers, 1990.
9. FORDHAM, P.C. *Participation, Learning and Change: Commonwealth Approaches NonFormal Education*. London: Commonwealth Secretariat, 1989.
10. BAGNALL, R. Participation of Adults: Some Traps for Development Educators: In: *Adult Education and Development*, 1989, no.32.

Date despre autor:

Ludmila BOTNAR, doctorandă, Universitatea de Stat din Tiraspol (cu sediul la Chișinău).

E-mail: ludmila.botnar@artico.md

Prezentat la 13.05.2021